

LABÁDI GERGELY

Jog és/vagy irodalom a jakobinus perben*

Bevezetés

Bármilyen munkát is vegyünk elő az 1794/95-ben lefolytatott jakobinus perek kapcsán, rendre felbukkan az az állítás, hogy az elfogottak között számos magyar író volt. A kijelentés egyáltalán nem meglepő, mivel Batsányi Jánost, Kazinczy Ferencet, a börtönben elhunyt Szentjóni Szabó Lászlót vagy éppen Verseghy Ferencet a magyar irodalom- és művelődéstörténeti hagyomány teljes joggal tartja számon a korabeli kulturális élet jelentős alakjai között, és igen, írók voltak. Rögtön tegyük hozzá, mindez nem pusztán valamiféle „meggyőződés-esztétikai” irodalomtörténet-írásra jellemző, amelyben az írók, mint valami „élcsapat”, küzdenek a haladásért,¹ hiszen például Horváth Mihály 1863-ban megjelent történeti összefoglalása is kitér arra, hogy az elfogottak között kik voltak írók, de már Szirmay Antal 1810-s munkája is feltünteti, ha valaki a letartóztatottak közül irodalmi tevékenységet folytatott.²

E megjegyzések egyetlen problémája, hogy az említettek nem íróként voltak törvény elé idézve, irodalmi tevékenységüknek valójában vajmi kevés köze volt vád alá helyezésükhöz. Ahhoz, hogy megtudjuk, kik voltak a perbe fogottak (pontosabban: miként tekintettek rájuk), egy, a perek lezárulta után a perbe fogottakról készült listát idézek, amely Madách Sándor ügyvéd levelében olvasható. Az ítéletek táblázatos összefoglalásában megadja a foglyok nevét és társadalomban betöltött szerepét (Nomina Captivorum et Status): Kazinczyt táblabírónak, Szentjóni Szabót magántitkárnak, Verseghyt egykori pálos szerzetesnek nevezi, Batsányi „status”-a viszont – és kizárólag az övé a listán szerep-

* Jelen tanulmány egy korábbi munkám rövidített változata (LABÁDI Gergely: *Nomen captivi et status. Joannes Batsányi, auctor et poeta. A 18. század vége irodalomszemléletéhez*. In: Dajkó Pál – Labádi Gergely (szerk.): *Klasszikus – magyar – irodalom – történet. Tanulmányok 2003*. Tiszatáj Könyvkiadó, Szeged, 2003. 269-306.), a Bolyai János Kutatási Ösztöndíj támogatásával készült.

¹ „[Írók a köztársasági mozgalomban] Ennek az írócsoportnak a közös jellemvonását nem egy irodalmi-ízlésbeli irányzat együttes követése adja, hanem a Martinovics által szervezett köztársasági mozgalomban való részvétel.” PÁNDI Pál (szerk.): *A magyar irodalom története*. III. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1965. 146-148.

² HORVÁTH Mihály: *Magyarország történelme*, II. *Lipót trónra léptétől a bécsi congressusig*. Pesten, Heckenast Gusztáv tulajdona, 1863. 136-138.; BENDA Kálmán (szerk.): *A magyar jakobinusok irata*. I-III. köt. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1952-1957. III, 378., 381., 388.

lő negyvenhét személyből – „auctor et poeta”.³ És valóban, az ellene felhozott súlyos vád döntően két vers (*A franciaországi változásokra; Levél, Szentjóni Szabó Lászlóhoz*) szövegén alapszik: Martinovics tanúvallomásán túl ezek értelmezése révén kívánta bizonyítani a jogügyi igazgató az összeesküvésben való részvételt.

Azok a szövegek tehát, amelyek a Batsányi-per során születtek, alkalmasak és érdeemesek arra – mivel a vád (ma is és akkor is) irodalminak tekintett szövegek értelmezését helyezte az érvelés középpontjába –, hogy a korszak irodalomszemléletének vizsgálatakor figyelembe vegyük őket. Jelen tanulmányban arra teszek kísérletet, hogy bemutassam, irodalminak tekintett szövegek értelmezése során a jogi és az irodalmi megközelítés között milyen összefüggések és különbségek figyelhetők meg.

Kontextusok

„Avégből, hogy tudni lehessen: minő utakon-módokon, mely segédeszközökkel vett részt a bebörtönzött vádlott ama Titkos Társaságban, [...] előre kell bocsátani néhány kéziratát; ezek átvizsgálása után, mint valami tükörből, elő fog tűnni: milyen az ő szeleme és jelleme – milyen az érzülete és megszokott gondolkodásmódja.” – kezdődik a Batsányi ellen benyújtott vádirat.⁴ Az idézet a meglehetősen téttel bíró situációban a jogügyi igazgató irodalomértelmezési stratégiájának summája: elképzelése szerint az elősorolandó költemények és prózai jegyzetek, írások egyetlen érvényes vonatkozása maga a szerző, tehát megértésük végső soron Batsányi János gondolatainak megismerését jelenti. Ez az olvasás a szerző személyisége és az általa készített szöveg között szoros és kizárólagos kapcsolatot tételez – de egyáltalán nem tartja lényegesnek, hogy ezek irodalmi szövegek, tehát nem tart szükségesnek semmilyen más értelmezői eljárást, úgy közelít hozzájuk, mint bármilyen másik irathoz, személyes feljegyzéshez, dokumentumhoz. A vádirat helyi értékének kijelöléséhez ugyanakkor szükséges valamilyen összefüggésrendbe illeszteni: én a jog és a per, valamint a védelem érveit követem végig.

A jog kontextusa

Ismert, hogy a 18. századi jogi diskurzus jelentős szerepet játszott az ekkor kialakuló új művészet- és irodalomfelfogás létrejöttében: Nyugat-Európában a könyvek utánnyomásának rendezetlen jogi viszonyai vetették fel azt a problémát, hogy egy alkotásban végső soron mi a „tulajdonképes” elem, és ki birtokolja azt. A válasz szerint az egyes művek témájához és a feldolgozáskor használt eszközökhöz (poétika) bárki hozzáférhet, mivel ezek közkinccsek („publica materia” – ahogy Horatius *Ars poeticájában* áll), de ezeket a mű szerzője szellemi munkájával csak rá jellemzővé, „sajátossá” és ezáltal sajátjává teszi. Ezen elképzelések nyomán alakultak át az irodalomértés fogalmi keretei, máig ható kategóriái, mint például a szerző, a saját(os) műforma, az egyéni stílus vagy az eredetiség.⁵ A

³ BENDA, 1952-1957. II., 814-818.

⁴ BATSÁNYI János: *Hazámnak akartam szolgálni*. S.a.r. Keresztury Dezső. Magvető Könyvkiadó, Budapest, 1960. 39. (Ford. Kövendi Déndes. [A továbbiakban: BATSÁNYI, 1960.b])

⁵ Gerhard PLUMPE: Eigentum – Eigentümlichkeit. Über den Zusammenhang ästhetischer und juristischer Begriffe im 18. Jahrhundert. *Archiv für Begriffsgeschichte*, XXIII. évf. (1979) 175-196.; Martha WOODMANSEE: The Genius and the Copyright: Economic and Legal Conditions of the Emergence of the 'Author'. *Eighteenth Century Studies*.

jog tehát a szerzőnek és a műnek egy olyan felfogását teremtette meg és fogadtatta el, amely a törvény előtt védte a szellemi tulajdont, ám a szerző jogai mellett egyúttal felelősségét is rögzítette, ami megalapozza a 19–20. században az írók ellen lefolytatott politikai és erkölcsi indokokkal indult pereket.

Az irodalmi piac expanziója azonban Magyarországon a 18. század végén még egyáltalán nem olyan mértékű, hogy abban a nyugat-európaihoz hasonló tétellel és hasonló következményekkel bírt, illetve járt volna az utánnomások problémája. Jól mutatja ezt, hogy az irodalmi piac szempontjából fejlettebb osztrák tartományokban azt a felvetést, mely szerint tiltassék el az utánnomás, a hatóságok visszautasították, mondván, hogy „általánosan megengedett minden újonnan feltalált, nyilvánosan eladott dolog utánzása”, valamint a „szerzőnek van ugyan szellemi tulajdonjoga a munkára, de ez elvész azáltal, hogy művét közzéteszi”.⁶

Egészen más indíttatásból, a cenzúra és a sajtószabadság kérdéseiről folytatott vitákban azonban a magyarországi jogi (és politikai) diskurzusban is felmerült a szerzők jogi felelősségének kérdése; az egyes érvelésekből pedig szintén határozott szerző- és műfogalom rajzolódik ki. „Míg nálunk azt bé nem hozzák, a' mi van Angliában – hangzott el Pest vármegye közgyűlésén 1793-ban –, hogy az auctor a' nyomtatás után vonattassék számadásra, ha ártalmas az írása, addig helyének kell lenni annak a' censurának, mely most vagyon, a' mely t. i. a' nyomtatás előtt szokott meg esni. És ez jobb is az írókra nézve, hogy eleintén ítéltessék meg írások, mint sem hogy 20 esztendő mulva kéntelenítessenek felelni.”⁷ Hajnóczy József néhány évvel korábbi értekezése, jóllehet épp ellenkező céllal, szintén a cenzúra lehetséges alternatívájaként említette a szerzők (és nyomdászok) büntethetőségét.⁸ A cenzúra tehát e két álláspont tanúsága szerint jogi értelemben kiváltja a szerzőt, helyette vállalja a műért a felelősséget. Nem véletlen tehát, hogy a jogügyi igazgató Batsányi kéziratait emlegeti a vádban, hiszen ezek még cenzúrázás előtt állnak.

A per kontextusa

A jakobinus per a magyar jogszolgáltatás szempontjából különleges eset volt: az egész rendszert, élén az eljárást lefolytató királyi Curiával, felkészületlenül érte.⁹ Ugyanis csak az 1790–1791-es országgyűlés 56. törvénycikke alapján került ténylegesen a Curia hatáskörébe e bűnperek tárgyalása. A problémát azonban valójában az okozta, hogy a magyar törvények, legalábbis ahogy a védelem rendre bizonyítani próbálta, csak az uralkodó személye elleni tényleges támadást minősítették felségárulásnak, melyet beismerés, kézzel fogható bizonyíték vagy legalább két tanú vallomása támaszt alá. A „jakobinusok” esetében azonban e feltételek alapján nemigen lehetett volna bizonyítani a vádat – az emiatt

XVIII. évf. (1984) 425-448.; Gerhard PLUMPE: *Kunst und juristischer Diskurs*. In: Jürgen Fohrmann – Harro Müller (szerk.): *Diskurstheorien und Literaturwissenschaft*. Suhrkamp, Frankfurt am Main, 1988. 330-348.

⁶ KÓSA János: Az utánnomás eltiltása Magyarországon. *Magyar Könyvszemle*, LXIV. évf. 4 (1940). 377-389.

⁷ BENDA 1952-1957., I, 935-936.

⁸ HAJNÓCZY József *közjogi-politikai munkái*. S.a.r. Csizmadia Andor. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1958. 173-175.

⁹ Az összefoglalás VARGA Endre: *A királyi Curia, 1780-1850*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1974. 96-101. és BENDA, 1952-1957., I, LXXXIII-LXXXVIII., valamint HAJDÚ Lajos: *Büntett és büntetés Magyarországon a XVIII. század utolsó harmadában*. Magvető Könyvkiadó, Budapest, 1985. 57-67. alapján készült.

behozott módosítások a 19. század folyamán mintául szolgáltak a felségsértési perek lefolytatásához.

A Batsányi elleni vádiratban emlegetett kéziratok a peres eljárások bizonyítékkezelését helyezik előtérbe, az ún. gyanújeleket. Ennek két fajtáját különböztették meg: a tárgyi és a személyi gyanújeleket. Egy kézirat egyszerre lehet tárgyi és személyi gyanújel, és voltaképp a jakobinus perekben ezt aknázták ki: lényegében a Káté birtoklása, és ami ezzel egy: (le)másolása elég volt ahhoz, hogy valakit letartóztassanak, elítéljenek. Utólag úgy tűnik, Batsányi sikere azon múlt, hogy a vád nem Martinoviccsal, illetve a többi fővádattal való tényleges viszonyával foglalkozott, hanem szövegek értelmezése, illetve egy szöveg és az írója közti kapcsolat került a középpontba. Igaz, hangozhat az ellenvetés, a jakobinus per védői minden esetben megkísérelték, hogy törvények értelmezése révén semmissé tegyék a vádat; megkísérelték bizonyítani, hogy a szöveg (le)írója nem feltétlenül ért egyet az általa (le)írtakkal. Azonban Batsányi perében e problémák – talán ez volt a döntő jelentőségű? – irodalmi szövegek kapcsán kerültek elő.

A Batsányi-per

Lehet, hogy tudatos stratégia eredménye, lehet, hogy a vád volt túlságosan kényelmes, de az is lehet, hogy csupán a kései olvasó indokolatlan gyanakvása, a források alapján azonban úgy tűnik, nem véletlen, hogy a kassai adminisztrációtól rossz „magaviselete”¹⁰ (ti. versei) miatt elcsapott kancellistából „auctor et poeta” lett, azaz a vád döntően versek értelmezése révén kívánta alátámasztani Martinovics vallomásának terhelő részleteit. A letartóztatáskor és az első kihallgatások során ugyanis még semmi sem utalt arra, hogy Batsányi irodalmi munkássága döntő jelentőségű lesz. Feltűnő, időrendben követve a jegyzőkönyveket, hogy maga a fogoly hozza elő ezt a témát, fokozatosan egyre nagyobb jelentőséget tulajdonít neki, s ezzel mintha lassan átvenné az irányítást, a vád szempontjainak meghatározását.

Visszatekintve úgy tűnik, hogy az a folyamodvány hozott fordulatot az ügyben, amelyet Batsányi 1794. októberben nyújtott be a nádorhoz. Ebben azt állítja, hogy három oka van üldöztetésének és letartóztatásának: egy 1789-ben írt és 1790-ben cenzori engedéllyel megjelent rövid költemény (*A franciaországi változásokra*), az 1793-ban írt, nem nyomtatott, hanem előbb cenzúrára adott költői levél (*Levél, Szentjóni Szabó Lászlóhoz*) és Martinoviccsal való állítólagos összeköttetése.¹¹ Elhárítandó az e három okból származható vádatok kitér a szövegértelmezés általános és konkrét problémáira. A folyamodvány hatásáról tanúskodik Batsányi legközelebbi kihallgatása, ahol nagy teret szentelnek a Szentjónihoz írott episztolának is. A kérdések a cenzor néhány évvel korábbi korábbi értelmezésén alapszanak, mely szerint a versben államellenes összeesküvés nyomait lehet felfedezni.¹² Ezek után állította össze Németh János a döntően Batsányi irodalmi alkotásaira korlátozódó vádat: a benyújtott vádirat fele verseivel foglalkozik, ne-

¹⁰ „[Batsányi] wegen üblen *Betragen* cassirt worden...” – Sándor Lipót nádor Ferenc királyhoz. Buda, 1794. augusztus 14. In: MÁLYUSZ Elemér (szerk.): *Sándor Lipót főberceg nádor iratai. 1790-1795*. Magyar Történelmi Társulat, Budapest, 1926. 702-703. (Kiem. tölem. L. G.)

¹¹ BENDA, 1952-1957. II, 225.

¹² Az egész cenzori eljárást részletesen ismerteti BATSÁNYI János *összes művei. I. Versek*. S. a. r. Keresztury Dezső, Tarnai Andor, Akadémiai Kiadó, Budapest, 1953. 358-364.

gyede a lefoglalt prózai iratokkal (mint kiderült, más könyvekből készített kivonatokkal), s csak az utolsó negyedben tér rá Batsányinak Martinoviccsal való kapcsolatára.

Az irodalom fogalma

Batsányi és védője, Madách irodalomfelfogása legalábbis kétarcú. Egyrésztől a vádlott irodalmi munkásságának jellemzésekor a jog, a törvénykezés, az állampolgári kötelességek irodalmon kívülinek tekinthető szempontjait érvényesítik. Ezt a felfogást sejteti az az apologetikus érv is, mely szerint a törvényhatóságok „élénk örömmel és tetszéssel fogadták” a Magyar Museumot, a vármegyék tisztviselőikkel népszerűsítették a folyóiratot, velük gyűjtették össze az előfizetést.¹³ A Mentőírás első felében olvasható Schlözer-részlet szellemében –, mely szerint „hangosan gondolkodni egyáltalán, és különösen a közösség javáról beszélgetni, az alattvalónak nemcsak joga, hanem egyenesen kötelessége”, – nyilatkozik Batsányi az egyik verséről: benne „hazám és királyom bajait és nehézségeit fejtettem ki, és ezzel meggyőződéseim szerint a jó polgár kötelességét teljesítem”.¹⁴ Azaz itt a védőirat mintha tagadná, hogy a vers (tehát az irodalom) sajátos megközelítést igényel.

A védelem érvelése viszont számos helyen arra utal – s ebben rejlik az elképzelés kétarcúsága –, hogy bizonyos szövegekhez mégiscsak egy sajátos szabályrendszer alapján kell közelíteni. Batsányi és Madách a jogügyi igazgató értelmezéseivel vitázva jelöli ki e szövegek körét: a jellegzetességek, amelyekre felhívják a figyelmet, mind besorolhatók a költészet fogalma alá.¹⁵ Batsányi például elkülöníti a próza és a vers értelmezését; hosszasan ismerteti az episztola műfajának költői hagyományát; Madách pedig éles különbséget tesz az individuum társadalmi szerepei között: ugyanazon személy egyazon gondolata esetében is másként kell elbírálni a költőt (poëta) és a polgárt (civis).

A költőiség

A nádorhoz írt felterjesztésében utal Batsányi először arra, hogy mind a cenzurális eljárás, mind a jelenlegi nyomozás során alapvető hibákat követnek el versei magyarázatakor, mivel a költemények képekben gazdag nyelvével, mintha próza lenne, betű szerint veszik.¹⁶ Ennek ellenére (vagy éppen ezért) az 1795. januári, túlnyomó részt a *Levél, Szentjóni Szabó László*hoz foglalkozó kihallgatáson a kérdések a szövegből kiolvasni vélt összeesküvés részleteit tisztázandó rákérdeztek néhány kifejezésre, amelyek betű szerinti jelentése gyanúra adott okot. Batsányi válaszaiban rendre utal arra, hogy egy költői szöveg értelmezése a tét: a „szerentsénk Fergeteges tengerre bocsátott gyenge hajóját” kormányzó nemzeti Szolónok leírása alatt (sub hac descriptione) [...]; a haza temploma, illetve e templom talpköve költői kifejezése alatt (sub poetica hac expressione) [...]. Az egyik kérdésről pedig azt jegyzi meg Batsányi, hogy megfogalmazása ármányos és gyű-

¹³ BATSÁNYI János *összes művei. II. Prózai művek. Első kötet.* S. a. r. Keresztury Dezső – Tarnai Andor. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1960. 560. (A továbbiakban: Batsányi 1960a.)

¹⁴ Uo. 562., 572.

¹⁵ L. SZILI József: Irodalomképzetek és irodalomfogalmak: „irodalom” szavunk és a modern magyar irodalmiság XVIII. századi kezdete. *Irodalomtörténeti Közlemények*, 90. évf. 4 (1986) 345-360.

¹⁶ „selbst denn nicht [straffällig ist der Author], wenn die bilderreiche Sprache eines Gedichts so *buchstäblich* genommen werden sollte, wie jene der Prose”. In: BENDA, 1952-1957. II, 225-226. (Kiem. az eredetiben.)

lökődő, mivelhogy verse azon helyén (in illo carminis loco) szó sincs összeesküvő lélekről vagy magasztos célról. E helyreigazítások a későbbi vádak felől tekintve két szempontból voltak sikeresek: a vádirat a Batsányi-versekről nyújtott értelmezésének összefoglalásában a prózai és költői nyelv között tett distinkciót egy megengedő közbevetés erejéig figyelembe veszi, még ha a hangsúlyt továbbra is a kifejezések prózai jelentésére esik. Nagyobb jelentőségű viszont, hogy a korábban a kudarcos cenzurális eljárásba bevont versek esetében (ti. a *Magyar Museum* II. negyedében megjelent *Serkentő válasz Virág Benedekhez*, a *Tekintetes nemes Abauj vármegye örömmünnepére* és *A franciaországi változásokra*) nem idéz konkrét kifejezéseket a vád, csak a cenzor végeredményben célját el nem érő gyanúját ismétli meg.¹⁷

Műfajiság

Bár a vád Batsányi több versét is kifogásolta, egyedül a *Levél, Szentjóni Szabó Lászlóhoz* esetében merült föl a műfaji besorolás problémája, mint a szöveg értelmezését befolyásoló tényező. A probléma gyökere, hogy a címben használt *Levél* a latin fordításban *epistola* lett, amely magában foglalja mind a misszilis levél, mind a költői levél jelentését. A vád egyértelműen egy összeesküvés dokumentumaként értelmezte a verset, azaz missziliként tekintett rá. A kihallgatások során éppen ezért a résztvevőkkel (letartóztatottakkal) való írásbeli kapcsolatáról is faggatják: a kérdések Batsányi levelezésére (correspondentia), leveleire (literae) irányulnak. Ekként kezelték a verset is: a rá vonatkozó kérdések megfogalmazásában az *epistola* és a *litera* váltják egymást.

A *Mentőírás*ban olvasható védekezés során Batsányi elutasítja a vád versértelmezését, határozottan kijelentve, szerkezetileg is fontos helyeken hangsúlyozva, hogy költői levélről van szó, hogy e szöveget költői műként kell értelmezni. Tehát ez a levél nem a vádlottat jellemző dokumentum (személyi gyanújel), vagy az összeesküvésben való részvétel bizonyítéka (tárgyi gyanújel), hanem egy különleges megközelítést igénylő irodalmi műfaj, amely csak az irodalommal foglalkozók számára jelentésteli, e körön kívül azonban értelmezhetetlen. Erre utal a szöveg, amikor a tanulmányi előadónak a cenzurális eljárásban kifejtett „képtelen” magyarázatára emlékeztet, melyben az a címzett nevét nem ismerve Szent Jób és Szent László ellen írt szatíráként fogta fel a verset, és Batsányi elítélését kérte.

A költői levél műfajának részletesebb ismertetése során a horatiusi előképre hivatkozik Batsányi, amellyel egyrészt igazolja, hogy a költői levél valóban a poétikai hagyomány része. Másrészt lehetőséget nyújt számára, hogy megemlítsé, Horatiusnak „is nem kevésbé, mint e korban minékünk [...] folytonosan meg kellett küzdenie” „csaknem az összes hozzá nem értő szenátorok lármájával is”¹⁸ – ahogy Kazinczy is jelzi, Batsányi a jogügyi igazgatóval szemben meglehetősen szemtelenül viselkedett.

¹⁷ MÁLYUSZNÉ CSÁSZÁR Edit (szerk.): *Megbíráltak és bírálók. A cenzúrahivatal aktáiból (1780-1867)*. Gondolat Kiadó, Budapest, 1985. 111-117.

¹⁸ BATSÁNYI, 1960.a, 575.

Polgár vagy költő

A vádirat arra tesz kísérletet, hogy bizonyítsa, a kéziratos műveket (az episztolát és a prózai jegyzeteket) a jakobinus kátékhoz hasonlóan nem pusztán személyi, hanem tárgyi gyanújelekként kell a bíróságnak figyelembe vennie, azaz így egyértelmű lenne a bizonyíték, hogy a szerző elkövette azt a bűnt, amivel vádolják. A jogügyi igazgató interpretációja polgárként kezeli a szerzőt, akit természetesen a versbeli beszélővel azonosít: *társát* kérdi a szerző, *barátaiktól* vár választ. Ezután a prózai iratokra tér, amelyek felforgató tartalma tovább erősíti elképzelését, s a Batsányi-művekről szóló részt úgy foglalja össze, hogy „ha mindezeket mérlegeljük, bármelyikőnk könnyen beláthatja, hogy a bebörtönzött vádlott saját jószántából jutott be a vád tárgyát képező összeesküvő társaságba”.¹⁹

Batsányi a vádat cáfolandó szinte minden alkalmat megragad, hogy kifejezze, nem az alattvaló-polgár a vers szerzője, illetve beszélője, hanem a költő: „a költő költő-barátját [...] megkérdezi”; „a vers-szerző kifejti, hogy mitől fél”; „a költő a jövőtől retteg”; „ezekben veti a költő a reményét”; „a költő [...] barátaihoz fordul [...] akik [...] mint ugyanazon műsák papjai, vele egy célra sietnek”.²⁰ Az elhatárolás alapja, hogy a költemény sajátos térben létezik, jól körülhatárolható célközönséggel bír, ami Németh jogi-politikai értelmezésének érvényességét kérdőjelezi meg. Batsányi ügyvédjének argumentumai pedig hangsúlyozottan a művészet (irodalom) önálló rendszerének saját logikájára épülnek, amelyben egyértelműen elkülöníthetőek az egyén különböző társadalmi szerepei: másképpen kell megítélni a politikai szférában élő, tevékenykedő polgárokat (*cives*) és a művészet rendszerében alkotó költőt, még akkor is, ha ugyanarról az emberről is legyen szó: „A költő, amikor valamely költeményt költ, az égbe ragadtatik, saját elveiből mindent elfelejt, egyedül a vers mesterségére figyelmez. – És ebből következik, hogy az embernek semmiképp sem lehet olyat tulajdonítani, amit költőként gondolt, de ugyanennek okkal lehet felróni azokat az elveket, amelyek polgárként cselekedeteit irányítják. Lehet ő a legjobb hazafi és a király leghűségesebb alattvalója, költeményeiből [mégis] ellenkező elveket lehet kinyomozni.”²¹ Madách állítása igazolásaként egy kortárs német költő, Ewald Kleist életére és egyik epigrammájára hívja fel a figyelmet: Kleist költőként az *Ein Gemälde* című versében erős szavakat használt a királyok ellen, de mint polgár, királyra hű alattvalója, kötelességeit a hadseregben híven teljesítette, sőt csatában vesztette életét.

Batsányit a védekezés során hangoztatott veszélyes elvei miatt egy év fogságra ítélték, de fölmentették az összeesküvésben való részvétel vádjá alól.

¹⁹ BATSÁNYI, 1960.b, 44, 46.

²⁰ BATSÁNYI, 1960.a, 576-578. (Kiem. az eredetiben.)

²¹ BENDA, 1952-1957. II, 614-615. (Ford. Labádi Gergely)

GERGELY LABÁDI

Law and/or Literature in the Jacobin Process

(Summary)

This article analyzes the prosecution's and the defense's arguments in the trial of János Batsányi. As accused, Batsányi was the one person who's social status (*captivi status*) was 'literary man' (*Auctor et Poëta*), thus the files of the trial can be examined as resources of the idea of literature at the turn of the 19th century. The prosecution's arguments are based on the concept that a literary work is merely a personal document, so it must be interpreted literally. On the contrary, the argument of the defense is, that the literature has a unique logic, it requires special point of view and special knowledge (e. g. notion of genres, history of literature etc.) to understand a poem, thus one can't conceptualize literary works as personal documents. The court of law decided in favor of the defense.